

Na czym polega zjawisko izomerii optycznej?

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Animacja](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Na czym polega zjawisko izomerii optycznej?

Światło słoneczne składa się z fal, które rozchodzą się we wszystkich kierunkach.
Źródło: dostępny w internecie: pixabay.com, domena publiczna.

Pierwsza połowa XIX w. to czas poszukiwania odpowiedzi na pytanie „Czym jest światło spolaryzowane oraz czynność optyczna?”. A czy Ty znasz odpowiedzi na to pytanie? Jeśli nie – zaraz to się zmieni.

Twoje cele

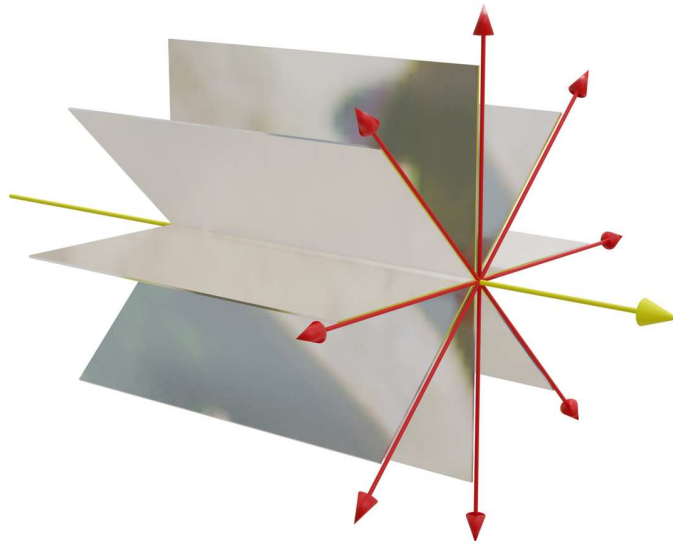
- Zdefiniujesz pojęcia: czynność optyczna, skręcalność właściwa, światło spolaryzowane.
- Przeanalizujesz zjawisko polaryzacji światła i wyjaśnisz zasadę działania polarymetru.
- Na podstawie znajomości kąta skręcania płaszczyzny polaryzacji, obliczysz skręcalność właściwą substancji.

Przeczytaj

Polaryzacja światła

Światło to wiązka fal, które rozchodzą się w różnych kierunkach. Płaszczyzny drgań fal można przedstawić graficznie za pomocą wektorów.

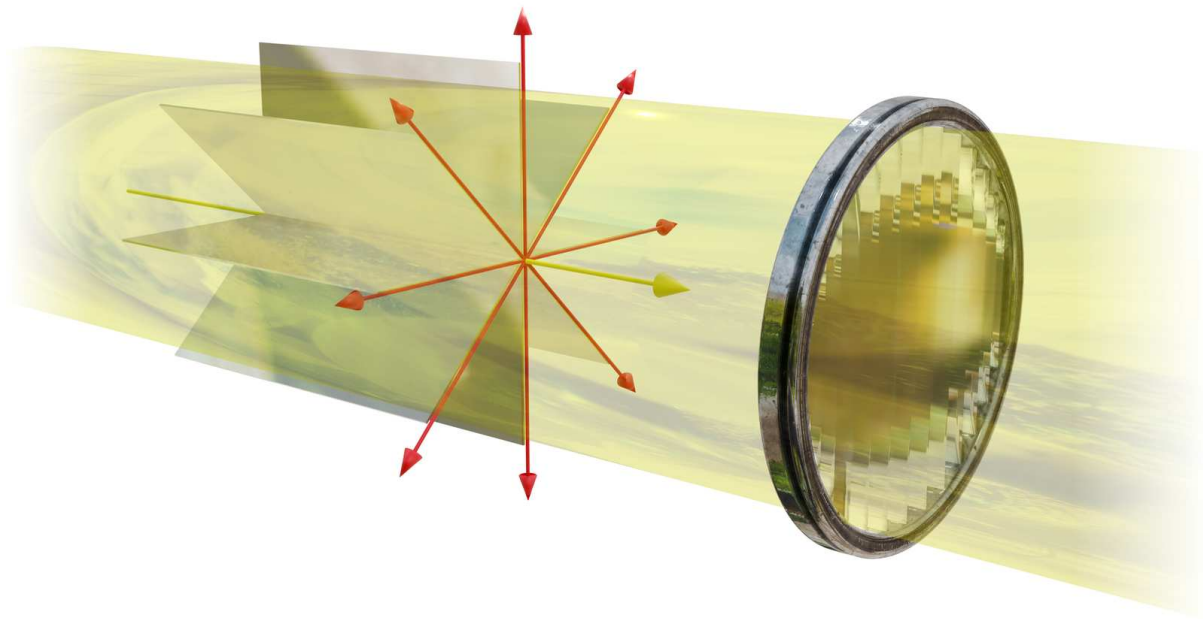
Płaszczyzny drgań fal elektromagnetycznych w postaci wektorów

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Istnieje możliwość zmiany kierunku rozchodzenia się fali elektromagnetycznej. Jeśli światło zostanie przepuszczone przez odpowiednie urządzenie, tzw. [polaryzator](#), wówczas większość drgań będzie wygaszona.

Polaryzator działa jak układ szczelin i przepuszcza jedynie te fale, które rozchodzą się równoległe do szczeliny. Płaszczyzna drgań fal elektromagnetycznych po przejściu

przez polaryzator to tzw. płaszczyzna [światła spolaryzowanego](#). Jest to jedyna płaszczyzna światła niewygaszona przez polaryzator.

Polaryzator – zasada działania

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Budowa polarymetru

W celu określenia położenia płaszczyzny światła spolaryzowanego stosuje się przyrząd, zwany [polarymetrem](#). Jego schemat można przedstawić w następujący sposób:

Schemat budowy polarymetru

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Jeżeli osie polaryzatora oraz [analizatora](#) są ustawione względem siebie prostopadle pod kątem 90° , a wewnątrz rurki polarymetrycznej nie ma substancji czynnej optycznie lub jest ona pusta, to światło nie dociera do oka obserwatora. Co to oznacza w praktyce? W okularze widoczne jest **całkowicie zaciemnione pole widzenia**.

Obserwator powinien widzieć na skali wartość zero lub wartość ta powinna być minimalnie odchylna od zera. Odczytane wskazanie określane jest jako α_1 .

Co się dzieje po umieszczeniu w rurce polarymetrycznej substancji czynnej optycznie?

Płaszczyzna światła spolaryzowanego może ulec skręceniu o określony kąt (w lewo lub w prawo) tylko wtedy, gdy na jej drodze znajdzie się związek [czynny optycznie](#), tzw. [izomer optyczny](#). Wówczas pewna część światła przechodzi przez analizator i trafia przez okular do oka obserwatora, a część pola widzenia pozostaje zaciemniona. Aby całkowicie wygasić wiązkę światła, obserwator musi obracać analizator w lewo lub prawo. Kąt obrotu analizatora oznaczany jest jako α_2 .

Następnie oblicza się **kąt skręcenia płaszczyzny polaryzacji światła**, czyli tzw. **skręcalność optyczną** próbki ze wzoru:

$$\alpha = \alpha_2 - \alpha_1$$

Światło spolaryzowane może zostać skręcone na dwa sposoby:

Ważne!

Aktywność optyczną wykazują zarówno kryształy (np. kwarc, cukier) i ciecze (np. nikotyna), ale również roztwory ciał stałych w cieczach optycznie nieczynnych, np. roztwór cukru w wodzie. Główną przyczyną skręcania płaszczyzny polaryzacji jest oddziaływanie fali świetlnej oraz elektronów cząsteczki.

[Enancjomery](#) skręcają płaszczyznę światła spolaryzowanego o ten sam kąt, ale w przeciwną stronę.

Przykład: jeżeli **enancjomer A** skręca płaszczyznę światła spolaryzowanego o kąt $+7^\circ$ (w prawo), to **enancjomer B**, o tym samym stężeniu, skręca płaszczyznę o kąt -7° (w lewo)

Aby uwzględnić wszystkie warunki pomiaru, wyznacza się tzw. skręcalność właściwą.
Oblicza się ją ze wzoru:

$$[\alpha]_{\lambda}^T = \frac{\alpha}{l \cdot c}$$

λ – długość fali światła;

T – temperatura pomiaru [K];

α – kąt skręcenia płaszczyzny polaryzacji światła;

c – stężenie roztworu [$\frac{\text{g}}{\text{cm}^3}$];

l – długość rurki polarymetrycznej [dm].

Kąt skręcania płaszczyzny polaryzacji światła zależy zatem od:

- stężenia próbki;
- długości rurki polarymetrycznej.

Co istotne, skręcalność właściwa wyznaczana jest przy określonej długości fali światła przechodzącego przez próbkę i dokładnie znanej temperaturze pomiaru.

Podsumowanie

Poprzez izomerię optyczną należy rozumieć występowanie cząsteczek izomerów posiadających asymetryczny atom, które różnią się aktywnością optyczną. Mają one różną zdolność skręcania płaszczyzny polaryzacji światła. Jedne skręcają tę płaszczyznę w prawo, a inne w lewo.

Słownik

izomer optyczny

związek chiralny, który posiada zdolność do skręcania płaszczyzny światła spolaryzowanego w prawo lub lewo

izomeria optyczna

(gr. *ísos* „równy”, *méros* „część”) występowanie cząsteczek izomerów posiadających atom asymetryczny (chiralny), skręcających w różny sposób płaszczyznę polaryzacji światła

polarymetr

przyrząd służący do określenia kąta skręcenia płaszczyzny światła spolaryzowanego

polaryzator

urządzenie optyczne, po przejściu przez które otrzymuje się światło spolaryzowane tzn. takie, w którym drgania fal zachodzą w jednej płaszczyźnie

analizator

polaryzator o określonej, znanej płaszczyźnie polaryzacji; umożliwia wyznaczanie płaszczyzny polaryzacji światła spolaryzowanego

czynność optyczna

aktywność optyczna; właściwość substancji wynikająca z tetraedrycznej geometrii atomu w cząsteczce (tzw. atom asymetryczny), która przejawia się w skręcaniu płaszczyzny polaryzacji, przechodzącego przez roztwór tej substancji światła spolaryzowanego liniowo; jeżeli substancja nie jest czynna optycznie, to nie skręca płaszczyzny światła spolaryzowanego

światło spolaryzowane

światło, w którym drgania odbywają się tylko w jednej płaszczyźnie

atom asymetryczny

tzw. atom chiralny; atom pierwiastka połączony z czterema różnymi podstawnikami, oznaczany jest symbolem gwiazdki (*)

chiralność

(gr. *cheír* „ręka”) cecha obiektów chemicznych polegająca na tym, że cząsteczka wyjściowa nie pokrywa się ze swoim odbiciem w płaskim zwierciadle, nie można ich nałożyć na siebie na drodze obrotu ani przesunięcia

enancjomery

(gr. *enantios* „przeciwnie, odwrotne”, *meros* „fragment”) izomery, które mają się do siebie tak, jak przedmiot do swego odbicia w zwierciadle płaskim, ale nie da się ich na siebie nałożyć

skręcalność właściwa

kąt skręcenia płaszczyzny płaszczyzny światła spolaryzowanego, wyrażony w stopniach, gdy długość rurki polarymetrycznej z roztworem substancji optycznie czynnej wynosi 1 dm, a stężenie roztworu $c=1 \frac{\text{g}}{\text{cm}^3}$

Bibliografia

Encyklopedia PWN

Gorzynski Smith J., *Organic Chemistry*, Third Edition, New York 2011.

Hart H., Craine L.E, Hart D.J, *Chemia organiczna krótki kurs*, tłum. Gniazdowski M. Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 1999.

Hejwowska S., Marcinkowski R., Staluszka J., *Chemia 2. Zakres rozszerzony*, Gdynia 2011.

Kołodziejczyk A., *Naturalne związki organiczne*, Warszawa 2013.

Saunders N., Saunders A., Clinton S., Parsonage M., Poole E., *AS Chemistry for AQA Student Book*, Oxford 2007.

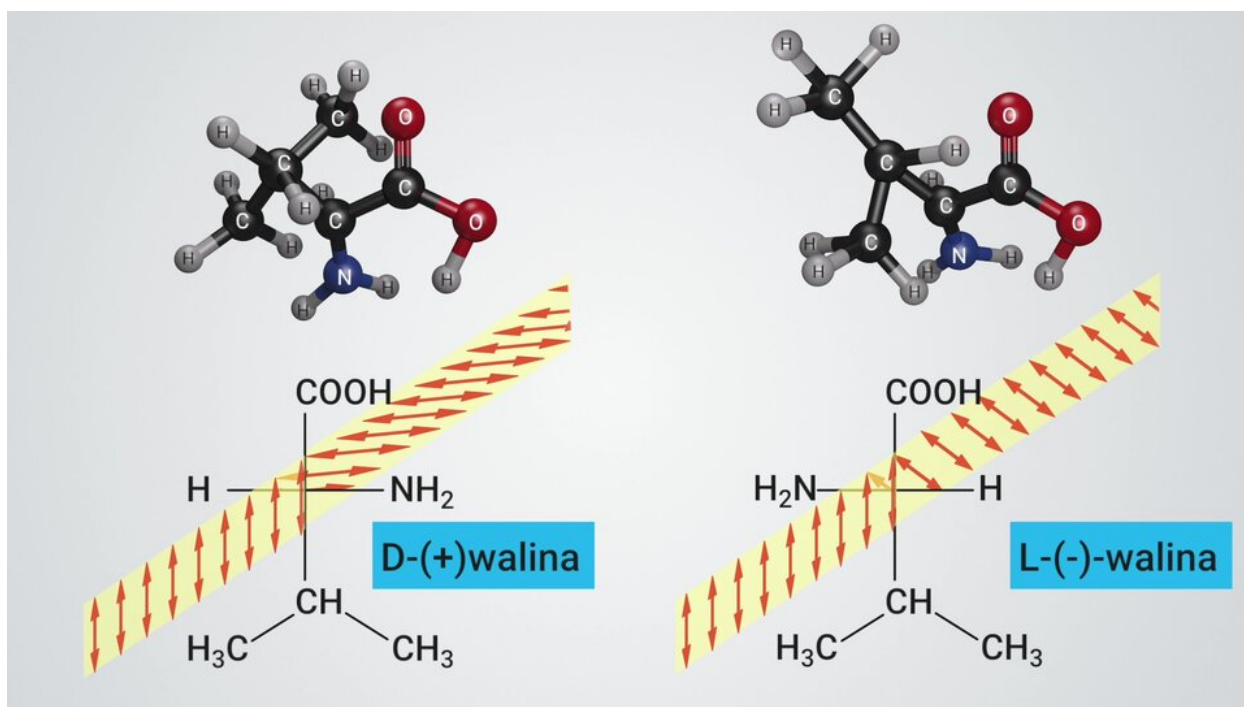
Świerkocka B., Świerkocki J., *Projekt: Matura Chemia*, Warszawa 2012.

Animacja

Polecenie 1

Czy wiesz, czym jest zjawisko izomerii optycznej? Czy potrafisz wyjaśnić, na czym polega? Zapoznaj się z poniższą animacją i wykonaj ćwiczenia.

Trwa wczytywanie danych ..

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DtNk32KEx>

Animacja pt. „Na czym polega zjawisko izomerii optycznej?”

Źródło: GroMar Sp. z o.o., Dominika Kruszewska, licencja: CC BY-SA 3.0.

Film nawiązujący do treści materiału - opisuje izomerię optyczną.

Ćwiczenie 1

Zapisz enancjomery butan-2-olu w projekcji Fischera.

Ćwiczenie 2

Określ, czy cząsteczka 2-bromopropanu jest chiralna. Odpowiedź uzasadnij.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wybierz poprawne dokończenia poniższego zdania.

Światło spolaryzowane to:

- światło, w którym wygaszono wszystkie płaszczyzny drgań oprócz jednej, która przechodzi równolegle do układu szczelin polaryzatora.
- światło, które po przejściu przez rurkę polarymetryczną ulega skręceniu w prawą stronę.
- światło pochodzące z lampy sodowej.
- światło słoneczne.

Ćwiczenie 2

Wybierz poprawne dokończenia poniższego zdania.

Substancja lewoskrętna to:

- związek nieczynny optycznie.
- izomer związku optycznie czynnego, enancjomer skręcający w lewo płaszczyznę polaryzacji światła.
- związek, który powoduje polaryzację światła.
- związek skręcający w lewo płaszczyznę polaryzacji światła zawsze o kąt 90° .

Ćwiczenie 3

Uzupełnij tekst. Wstaw w puste miejsca odpowiednie wyrażenia.

Po umieszczeniu fragmentu kwarcu lub roztworu glukozy pomiędzy a analizatorem, zaobserwujemy rozjaśnienie pola widzenia. Jeżeli obrócimy o pewien kąt , wówczas wiązka przechodząca może zostać całkowicie wygaszona.

Wniosek: substancja skręca . Kąt skręcenia płaszczyzny drgań jest równy kątowi, o jaki należy skręcić , aby uzyskać wygaszenie wiązki po umieszczeniu substancji w . Ciała zachowujące się w ten sposób nazywamy ciałami , a obserwowaną cechę nazywamy .

optycznie czynnymi

analizator

aktywnością optyczną

polaryzatorem

analizator

płaszczyznę polaryzacji

uruce polarymetrycznej

Ćwiczenie 4

Uzupełnij tabelę, wstawiając odpowiednie określenia.

(*S*)-2-bromobutan, (*R*)-2-bromobutan, + 23,1, - 23,1, prawoskrętny, lewoskrętny

Nazwa substancji	α [°]	Rodzaj izomeru
(<i>S</i>)-2-bromobutan	+ 23,1	
(<i>R</i>)-2-bromobutan	- 23,1	

Ćwiczenie 5

Uzupełnij opis na rysunku i na jego podstawie oceń, jaka substancja została umieszczona w rurce polarymetrycznej (czynna optycznie/nieczynna optycznie).

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Odpowiedź:

Ćwiczenie 6

Tomek i Adam dokonali pomiaru kąta skręcenia płaszczyzny światła spolaryzowanego α roztworu D-glukozy. W tym celu przygotowali roztwory do pomiaru, a następnie skorzystali z polarymetru umieszczonego w pracowni chemicznej. Temperatura w pracowni wynosiła 17° . Tomek zanotował kąt $+ 52,7$, natomiast Adam $+ 44$.

Wyjaśnij, dlaczego uczniowie uzyskali inne wyniki.

Odpowiedź:

Ćwiczenie 7

Poniżej przedstawiono wykres zależności kąta α skręcenia płaszczyzny polaryzacji od stężenia roztworu c dla pewnego cukru.

stężenie_procentowe : 16

kąt_skręcenia_α[[°]] : 5

stężenie_procentowe : 39

kąt_skręcenia_α[[°]] : 10

stężenie_procentowe : 65

kąt_skręcenia_α[[°]] : 15

stężenie_procentowe : 80

kąt_skręcenia_α[[°]] : 20

Na podstawie wykresu oceń, które zdania są prawdziwe, a które fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Kąt skręcenia płaszczyzny polaryzacji jest proporcjonalny do stężenia masowego c roztworu.	☐	☐
Różnica kąta skręcenia skręcenia płaszczyzny polaryzacji wynika w powyższym przypadku również z różnic temperatur i rodzaju aparatury.	☐	☐
Roztwór cukru skręca płaszczyznę polaryzacji w lewo.	☐	☐
Wykres pozwala określić stężenia nieznanego roztworu za pośrednictwem pomiaru kąta skręcenia.	☐	☐

Ćwiczenie 8

Wyjaśnij, czym jest polaryzator oraz podaj przykłady substancji używanych jako polaryzatory. Do wykonania tego zadania skorzystaj również z innych źródeł informacji.

Odpowiedź:

Ćwiczenie 9

Oblicz skręcalność właściwą roztworu glukozy o stężeniu $c = 0,2 \frac{\text{g}}{\text{cm}^3}$, jeżeli roztwór umieszczono w rurce polarymetrycznej o długości 10 cm, a pomiaru dokonano przy długości fali 589 nm, w temperaturze 298 K. Kąt skręcenia płaszczyzny polaryzacji wynosił $+ 27^\circ$.

Rozwiązanie oraz odpowiedź zapisz w zeszyte do lekcji chemii, zrób zdjęcie, a następnie umieść je w wyznaczonym polu.

Zaloguj się, aby dodać ilustrację.

Dla nauczyciela

Scenariusz zajęć

Autor: Agata Jarszak-Tyl, Krzysztof Błaszczak

Przedmiot: chemia

Temat: Na czym polega zjawisko izomerii optycznej?

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony
uczniowie III etapu edukacyjnego – kształcenie w zakresie podstawowym i rozszerzonym

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

XII. Wstęp do chemii organicznej. Uczeń:

6) wyjaśnia zjawisko izomerii optycznej; wskazuje centrum stereogeniczne (asymetryczny atom węgla); rysuje wzory w projekcji Fischera izomerów optycznych: enancjomerów i diastereoizomerów; uzasadnia warunki wystąpienia izomerii optycznej w cząsteczce związku o podanej nazwie lub o podanym wzorze; ocenia, czy cząsteczka o podanym wzorze stereochemicznym jest chiralna.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne

Uczeń:

- definiuje pojęcia: czynność optyczna, skręcalność właściwa, światło spolaryzowane;
- analizuje zjawisko polaryzacji światła i wyjaśnia zasadę działania polarymetru;
- na podstawie znajomości kąta skręcania płaszczyzny polaryzacji oblicza skręcalność właściwą substancji.

Strategie nauczania:

- asocjacyjna.

Metody i techniki nauczania:

- analiza materiału źródłowego;
- pogadanka;
- ćwiczenia uczniowskie;
- dyskusja dydaktyczna;
- animacja;
- technika zdań podsumowujących.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca zbiorowa.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do Internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- rzutnik multimedialny;
- tablica interaktywna.

Przebieg zajęć

Faza wstępna:

1. Zaciekawienie i dyskusja. Nauczyciel wyświetla na tablicy multimedialnej okładkę e-materiału, na którym przedstawione są promienie świetlne, po czym zadaje pytanie: Czym jest światło oraz fala elektromagnetyczna? Nauczyciel prosi chętnego ucznia o narysowanie na tablicy wektorów fali świetlnej. Jeżeli uczeń niepoprawnie narysuje schemat, wówczas nauczyciel wyświetla poprawną odpowiedź na tablicy multimedialnej zawartą w e-materiale w sekcji „przeczytaj”.
2. Ustalenie celów lekcji. Nauczyciel podaje temat zajęć i wspólnie z uczniami ustala cele lekcji, które uczniowie zapisują na kartkach i gromadzą w portfolio.
3. Rozpoznawanie wiedzy wyjściowej uczniów. Uczniowie starają się odpowiedzieć na pytanie: Czym jest światło spolaryzowane i czynność optyczna? Propozycje uczniowie zapisują na tablicy.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie samodzielnie zapoznają się z treściami w e-materiale w sekcji „przeczytaj” i poszukują odpowiedzi na pytania: Co to jest polaryzator? Jak jest zbudowany polarymetr? Jakie substancje wykazują aktywność optyczną? Co to znaczy, że płaszczyzna światła spolaryzowanego jest skręcona w lewo lub w prawo? Po wyznaczonym czasie chętni/wyznaczeni uczniowie udzielają odpowiedzi –

pogadanka, a pozostali uczniowie weryfikują poprawność merytoryczną wypowiedzi uczniów. Powrót do fazy wstępnej i konfrontacja znaczenia wyrażenia: światło spolaryzowane i czynność optyczna.

2. Uczniowie samodzielnie analizują treści w e-materiale w sekcji „przeczytaj” dotyczące skręcalności właściwej: od czego zależy kąt skręcania płaszczyzny polaryzacji, jak się oblicza skręcalność właściwą. Po omówieniu przez uczniów na forum tego zagadnienia nauczyciel wyświetla na tablicy multimedialnej ćwiczenie nr 8 zawarte w sekcji „Sprawdź się” – chętny uczeń podchodzi do tablicy i podejmuje próbę rozwiązania zadania. Nauczyciel wspiera ucznia.
3. Nauczyciel zadaje uczniom pytanie: „W jakich urządzeniach czy przedmiotach codziennego użytku wykorzystuje się zjawisko polaryzacji światła”? Uczniowie pracują w parach, mogą korzystać z dostępnych źródeł informacji oraz wykorzystać swoją wiedzę na ten temat.
4. Nauczyciel poleca uczniom samodzielną pracę z medium bazowym – animacją dotyczącą zasady działania polarymetru. Uczniowie analizują medium, a następnie sprawdzają swoją wiedzę, wykonując zadania załączone do medium bazowego.
5. Uczniowie pracują w parach z częścią „Sprawdź się”. Uczniowie wykonują zadania od najłatwiejszych. Nauczyciel może wyświetlić treść poleceń na tablicy multimedialnej. Po każdym przeczytanym poleceniu nauczyciel daje uczniom określony czas na zastanowienie się, a następnie chętny uczeń z danej pary udziela odpowiedzi/prezentuje rozwiązanie na tablicy. Pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej, proponując ewentualnie swoje pomysły. Nauczyciel w razie potrzeby koryguje odpowiedzi, dopowiada istotne informacje, udziela uczniom informacji zwrotnej.

Faza podsumowująca:

1. Na zakończenie nauczyciel stosuje narzędzie do oceny stopnia opanowania wiadomości i umiejętności z zastosowaniem termometru przez uczniów. Uczniowie na skali temperatury zaznaczają samoprzylepnymi karteczkami, w jakim stopniu opanowali zagadnienia wynikające z zamierzonych do osiągnięcia celów lekcji. Jeżeli ze skali będzie wynikał niski poziom temperatury, uczniowie zastanawiają się, w jaki sposób podnieść swój poziom posiadanej wiedzy?
2. Jako podsumowanie lekcji nauczyciel może wykorzystać zdania do uzupełnienia, które uczniowie również zamieszczają w swoim portfolio:
  - Dziś nauczyłem/łam się...
  - Zrozumiałem/łam, że...
  - Zaskoczyło mnie...
  - Dowiedziałem/łam się...
  - Łatwe było dla mnie...
  - Trudność sprawiało mi...

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują pozostałe ćwiczenia w e-materiale w sekcji „Sprawdź się”, których nie zdążyli wykonać na lekcji.
2. Odpowiedz pisemnie na pytania: co się stanie z odczytaną skręcalnością i skręcalnością właściwą, jeżeli podczas pomiaru czynności optycznej roztworu glukozy w wodzie:

a) zwiększymy trzykrotnie stężenie roztworu?

b) zmniejszymy dwukrotnie drugość rurki polarymetrycznej?

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Animacja może zostać wykorzystana podczas rozwiązywania ćwiczeń zadanych w ramach pracy domowej.

Materiały pomocnicze:

1. Nauczyciel przygotowuje:

- arkusze papieru A4;
- mazaki;
- arkusz papieru ze schematem termometru ze skalą oraz samoprzylepne karteczki dla uczniów.

2. Dodatkowa literatura:

- Dryński T.: *Ćwiczenia laboratoryjne z fizyki*. PWN, Warszawa 1980 (lub inne wyd.).
- Mazurkiewicz J., Rębilas K., *Wyznaczanie stężenia roztworów cukru przy pomocy polarymetru. Pracownia Fizyczna*, UR w Krakowie.
<http://krzysztofrebilas.republika.pl/Gotowe/cw-45.pdf>
- Magiera A. (red.): I Pracownia fizyczna. p. 4.10, *Skręcenie płaszczyzny polaryzacji światła w cieczach*, wyd. IV, IF UJ 2014;
<http://www.1pf.if.uj.edu.pl/documents/5046939/5227638/skrypt.pdf>
- Polarymetr. Pracownia Fizyczna, WFiIS AGH;
http://www.fis.agh.edu.pl/~pracownia_fizyczna/cwiczenia/74_opis.pdf
- *Pomiar skręcenia płaszczyzny polaryzacji wywołanej przez roztwór sacharozy oraz wyznaczenie skręcalności właściwej*, I Pracownia Fizyczna, WFiIS UŁ;
<http://kawe.wfis.uni.lodz.pl/IPF/Instrukcje/O-17.pdf>
- Polaryzacja światła; [<https://www.youtube.com/watch?v=kxdHhERS8T4>]